

GENÇLİK YAZINBİLİMİ AÇISINDAN ALMAN GENÇ KIZ ROMANLARININ GELİŞİMİ

Yrd.Doç.Dr. Hikmet ASUTAY¹

ÖZET

Bu çalışmada, gençlik yazını türü olan “Genç Kız Romanları”nın, Almanya’da 18. yüzyıldan günümüze yazın-tarihsel gelişimine ana hatlarıyla yer verilmiş, gençlik yazınbilim açısından kavramın irdelenmesine çalışılmıştır. Aslında “Ergenlik Romanı” kavramı, doksanlı yıllarda ortaya çıkmış ve gençlik yazınbiliminde kullanım alanı bulmuştur.

Anahtar Sözcükler: İlkgençlik, Genç Kız Kitapları, Gençlik Yazını, Roman.

ABSTRACT

DIE ENTWICKLUNG DER DEUTSCHEN MÄDCHENROMANE AUS EINEM JUGENDLITERATURWISSENSCHAFTLICHEN ASPEKT

Diese Arbeit umfasst allgemein die jugendliteraturgeschichtliche Entwicklung der weiblichen Adoleszenzromane in Deutschland vom 18. Jahrhundert bis heute im Überblick. Neben dem literargeschichtlichen Hintergrund wurde hier versucht, den Begriff “Mädchenbücher” sowie “weibliche Adoleszenzromane” jugend-literaturwissenschaftlich zu definieren. Eigentlich ist der Begriff Adoleszenzroman in den 90er Jahren entstanden.

Schlüsselwörter: Adoleszenz, Mädchenbücher, Jugendliteratur. Roman

Genç Kız Kitapları

Hedef kitle olarak ergenlik çağındaki genç kızlara yönelik olarak yazılan ya da genç kızları konu edinen ve öncelikle genç kızlar tarafından okunan kitaplara genel olarak genç kız kitapları adı verilir². Genç kız kitapları³ içerisinde ise genç kız romanları, öne çıkan bir yazın türüdür.

¹ Öğretim Üyesi (Yardımcı Doçent): Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Bölümü; hikmetasutay@yahoo.de

² Daha ayrıntılı tanım için bakınız M. Dahrendorf(1982: 4-15)

³ Kısa öykü, şiir, deneme, popüler yazın vb. metinlerin tümü, kitaplar olarak tanımlanmıştır.

U. Kirschhoff(1993: 56), Alman genç kız romanlarının ikiyüz yıllık bir tarihi olduğunu belirtirken, bu türün ilk örneği olarak F. H. Unger'in "Julchen Grünthal"(1798) adlı yapıtını gösterir.

Genç kız kitapları, 18. yüzyılda ilk başlarda, ahlak eğitimi anlayışıyla yazılan kitaplar olmuştur. Bu kitaplarda kadının toplum içerisinde üstleneceği konum üzerinde durulmuş, ideal anne ve eş tiplerini yaratılmıştır⁴. Bağlılık, fedakarlık, annelik vb. duygu ve özellikleri yüceltilmiş, mutluluğun araçları olarak gösterilmiştir. J.J. Rousseau'nun "Emil"⁵, J.H. Campe'nin "Baba Öğütleri"⁶ adlı kitaplar buna örnek olarak verilebilir. Bu türden genç kız kitapları Almanya'da, 1990'lı yıllara dek gençlik yazın biliminde eğitim romanları ve benzeri türdeki kitaplar arasında sayılmıştır. Doğal olarak bunda oluşan yeni kent toplumlarının ve küçülen, çekirdek aileye dönüşen aile kurumunun eğitim ideleri ve toplumun beklentileri de genç kız yazınının oluşmasında önemli derecede etkili olmuştur. Daha sonra bunu (19. yüzyılda) aile romanları⁷ olarak da adlandırılabilir olan gelişim romanları izleyecektir.

M. Dahrendorf'un (1982) yazın tarihsel saptamaları dikkate alındığında, genç kız romanlarının 18. yüzyılda ilk önceleri, eğitim amacıyla ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Eğitim odaklı genç kız kitapları, aynı zamanda estetik kaygılarla yazılmış olmalıdır. Öyle ki, H. Wolgast 19. yüzyılda Almanya'da "*Backfischromane*" olarak anılan genç kız kitapları karşısında uyarılarda bulunmuştur⁸. H. Wolgast'a (1895) (Wolgast: Dahrendorf 1982: 182) göre gençlik kitapları estetik olarak dile getirilmelidir, aksi halde gençliğin kendisine yararı değil, zararı olacaktır. Yazın bilimciler arasında yaygın olan kanı, eğitim öğesinin zaten estetik bir eserin doğasında var olduğudur. Sanat eğitimiyle, dolayısıyla yazın aracılığıyla genç kız ya da kadın aydınlanacaktır. Genel olarak yazın-tarihi açısından bakıldığında, genç kız kitaplarının iki bakış açısını izlemiş olduğu görülür: 18. ve 19. yüzyıllardan 1950'lere kadar **etik-eğitsel kurgu** ve 1950'lerden sonra ise, **gerçekçi-psikolojik kurgu**.

⁴ Almanya'da genç kız kitaplarının geleneksel bir diğer adı da "die Backfischliteratur"dır. Gençlik yazın biliminde bu terim daha çok tarihsel anlamda, 19.yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarındaki genç kız kitaplarını anmada kullanılır, örneğin "der väterliche Rath"; J.H.Campe.

⁵ Bkz. Kaynakça bölümü; anılan eserler

⁶ Bkz. Kaynakça bölümü; anılan eserler

⁷ Alman gençlik yazın bilimi ve yazın tarihi araştırmalarında sıklıkla bu tanıma (Die Familienromane) rastlanır

⁸Wolgast'ın bu görüşü için bakınız: Wolgast: Dahrendorf 1982 ve Wild 1997, s.100

Ondokuzuncu Yüzyılda Genç Kız Kitapları

Bağımsız bir çocuk ve gençlik yazını Almanya’da, 18. yüzyılın sonlarına doğru oluşmuştur. Bu dönem içerisinde görülen kentsoylu toplumun gelişmesiyle birlikte, aile kavramı da değişmiş, bu anlamda hedef-kitle olarak çocuk ve gençlik kavramları farklı bir biçimde algılanmaya başlanmıştır. Böylelikle vatansever aile ideleri arasında, kentsoylu tasarımı olarak çocuk ve gençlik yazını içerisinde, bir alt tür olarak genç kız kitapları da ortaya çıkmıştır (Wild 1997: 190). Bu anlamda en önemli, temel sayılabilecek metinlerden biri, kuşkusuz J.H.Campe’nin “Väterlicher Rath für meine Tochter”(1789) adlı eseridir. M.Dahrendorf’un da (1982: 15) belirttiği gibi bu eserde dile getirilen şey, genç kızıktan, eş ve anne anlamlarında kadınlığa geçişte izlenilecek yollar ve ilkelerdir. Ayrıca “baba-kız” sevgisi de yüceltilerek örnek gösterilir. Bununla birlikte erkek egemenliği ve yaptırımını da, baba sevgisi ve imgesinden ayrı düşünülemez. E.v. Rhoden’in “Backfisch” olarak adlandırılan geleneksel genç kız romanı “Der Trotzkopf”(1885) ise genç kız figürünün (erkek egemen-) topluma uyum sürecini konu edinmektedir. Bu anlamda geleneksel genç kız romanlarında söz konusu olan, genç kızın toplumun beklentilerine uygun olarak, ideal eş ve anne rollerini üstlenmesi ve yine aynı toplum içerisinde kendisinden beklenen davranışları sergilemesidir. 1800’lerin Avrupa toplumunda, dönemin anlayışına göre bir genç kızın

“evlilikle birlikte baba evini terk etmesi ve bir eş, anne olarak kendi yuvasını kurmaktan başka olanağı yoktur. Toplumun beklentisi de aynı anlamdaki ideal eş - kadın imgesi ya da kalıbıdır” (Götz 1997: 69).

Genç kızın içinde bulunduğu toplumun değer yargıları, kalıpları ve normlarıyla nasıl bir hesaplaşmaya girdiğini ve kadının farklı yaşam alanları arasında kendi benliğini, varoluşunu sorgulayışını irdeler B.Götz (1997: 69). Çok sınırlı da olsa bu sorunsal çerçevesinde varlık sorgusu ve karşıt yaşam alanları ve biçimleri arayışında olan figürlerin de varolduğunu belirtir. 1800’lerde toplumun genç kızlardan beklentisi, topluma uyum sürecini tamamlaması şeklindedir. Farklı olarak Th. Fontane’nin “Effie Briest” adlı eseri çıkar karşımıza. Yetişkin kadın kahramanının öyküsü, kadının toplum içindeki yeri ve toplumun değerlerinin sorgulanması açısından önem taşımaktadır. Zira bu eserde dile getirilen sorunlar, genç kız kitaplarının temelini oluşturan çıkış noktalarıyla aynıdır. Ayrıca bu tür romanlarda figürler arası bildirişim modeli olarak J.W.v.Goethe’den bildiğimiz **mektup roman** biçemi kullanılmıştır.

19. yüzyıl genç kız figürleri için ergenlik dönemi, evlilikle ve eşiyile olan ilk gecesiyle birlikte sona erer. Bundan öncesinde cinsellik üzerine konuşmak, okumak vb. tabu konulardır. Genç kızlar masum, deneyimsiz, terbiyeli olarak görülmüş ya da görülmek istenmiş ve henüz gelişmemiş çocukluk yıllarının masumiyetine hapsedilmişlerdir (Gutjahr 1997: 118). Genç kızlarda utangaçlık ve çekingenlik başlıca özellikler olmuştur.

Yirminci Yüzyıl Başlarında Genç Kız Kitapları

20. yüzyıl başlarında Alman yazınında genç kız figürlerine, erkek figürlerin yanında yan figür olarak yer verilmiş ve bir tür geçiş objeleri olarak dile getirilmişlerdir (Gutjahr 1997: 118). Başlı başına bir genç kız kavramından söz edilmez pek. Henüz daha tabular varlığını sürdürmektedir. Dönemsel olarak çocukluktan yetişkinliğe geçiş söz konusudur. Bu yüzden de dönemin yazını içerisinde, genç kız ya da kadın figürü ya bir çocuk, ya da yetişkin bir kadın olarak dile getirilmiştir. Kurgulanan kadın figürleri ise, genellikle cinsellikten uzak tutulan, örnek eş ve anne idelerini ifade etmişlerdir (Roebing 1997: 150).

Yirminci yüzyıl başlarında, Alman yazınında çocukluk ve gençlik kavramlarının önem kazanmasıyla birlikte, genç kız figürleri psikolojik açıdan ele alınır ve incelenirler. Ruhbilimin bu konuya eğilişi de en büyük etkenlerden biridir. Tüm bu ruhbilmsel yaklaşımlar ve yazın dünyasındaki psikolojik çözümler, aynı zamanda yirminci yüzyıl modern romanın da genel özelliklerinden biri olmuştur. L. A.-Salome ve E. Asenijeff (1868-1941) gibi kadın yazarlar eserlerinde, baş kişiler olarak genç kız figürlerine yer vermiştir. Anılan eserler, genç kızların tabu konular üzerine kurdukları fantezilerini ve sınır deneyimlerini dile getirir. Bu durum, modern genç kız kitaplarının gelişimi açısından önemli bir gelişme sayılabilir. Modern anlamda ilk kez, genç kız ve varoluşu, toplumdaki yeri sorgulanmaya başlanır. Bu sorgulama aynı zamanda, Alman toplumunun genç kıza bakış açısını irdeleyen, dolaylı bir toplum eleştirisidir. Bu anlamda Alman genç kız kitaplarındaki tabu konularının da artık ele alınmaya başlandığı söylenebilir. L.A. Salome, bu dönemin kadın yazarlarından biri olarak anlatılarını topladığı kitabı “Im Zwischenland”ta ergen bir kıızı konu edinir. Psikolojik çözümler ağırlıktadır. Eser, otobiyografik özellikler içermekte ve yer yer L.A. Salome'nin gerçek yaşam öyküsünden esinlenmektedir. Özellikle R. M. Rilke ile birlikte çıktığı ikinci Rusya gezisi ve anılarından kesitler yer almaktadır. Söz konusu olan, Salome'nin dile getirdiği genç bir kızın karakteristik ergenlik sorunları çerçevesindeki varoluş sorgularıdır:

“Çocuk değiller. Hele yetişkin, hiç değiller. Tam iki arada bir yerdeler. Sağında tüm yetişkinler oturmaktadır, solunda da tüm çocuklar. Ya onlar... Ya hiçbir yerde, ya da ara bir yerdeler, kimsenin bulunmadığı. Garip bir yer olmalı, iki arada bir yerde!” (Salome 1902: 64).

Eserin başlığı olan “Im Zwischenland” deyimini, daha sonra pek çok ruhbilimciye de terminoloji bağlamında esin kaynağı olacaktır (Blos, Erikson ve Flaake gibi). Bu deyim, tek sözcükle ergenlik döneminin özelliklerini betimlemektedir. Ara yer; çocukluk ile yetişkinlik arasında, belirsizliklerle örülü bir geçiş yeridir. L. A. Salome’nin ele aldığı konular, bu ana kadar gelen genç kız kitaplarından, özellikle kendinden, yani genç kız varoluşundan söz etmesiyle belirgin bir biçimde ayrılır.

Genç kız kitaplarındaki asıl değişim süreci, ikinci dünya savaşından sonra ellili yıllarla, ama özellikle 1970’li yıllardaki kadın hareketiyle başlamıştır(Wild 1997: 193). İkinci dünya savaşı yıllarında cephe gerisindeki tüm güçlüklerle tek başına baş etmek zorunda kalan kadınlar, savaş sonrasında baba konumu ve sorumluluğuyla birlikte, aile içinde baba otoritesini de üstlenmişlerdir. Savaş sonrasında altmışlı yıllarda ise, erkeğin tekrar aile içi egemenlik ve otoriterlik talebi, altmışlı yılların sonu ile yetmişli yıllarda özgürlükçü ve eşitlikçi kadın hareketiyle cevabını bulmuştur.

Yetmişli Yıllarda Genç Kız Kitapları

Almanya’da 1970’lerde ortaya çıkan Öğrenci Hareketleri dönemi, Alman genç kız romanları açısından çok önemli bir dönüm noktasıdır. Genç kız romanlarının özellikle yetmişli yıllardaki gelişimi göz önünde bulundurulduğunda, yeni bir gençlik-yazınsal tür olarak ortaya çıktığı ve benimsendiği görülür. Elbette bunda aynı yıllarda öğrenci hareketlerinin önemli bir parçası olan feminist hareketin de büyük katkısı vardır. U. Kirchhoff’a göre genç kız romanları¹⁰ bu dönemde; “genç kız gelişimini, kendisi ve toplumla olan hesaplaşmasını ve kendini gerçekleştirme çabasının metinleştiği kitaplardır”(Kirchhoff 1993: 56). Bu yıllardaki kadın hareketleri, her alanda erkeklerle eşitliği savunan eşitlikçi ve özgürlükçü yeni kadın hareketidir. Gençlik kavramı yine bu yıllarda, temel olarak kolektif bir kimlik söylemini kazanmıştır. Ayrıca bu dönemin eserlerinde ağırlıklı olarak anti-otoriterlik

⁹Türkçe’ye çevirisi tarafımdan yapılan bu alıntının aslı şöyledir: “*Kinder sind’s nicht. Erwachsene sind’s doch auch nicht – in der Klemme sind sie dazwischen! Rechts wohnen alle Erwachsenen, links alle Kinder, und ihr – ihr wohl nirgends oder so in einem Zwischenland, einem Nirgendwo! Da muss es aber kurios sein, in eurem Zwischenland!*”(Salome 1902: 64)”

¹⁰ “*weiblicher Adoleszenzroman*”; dişil ergenlik romanı anlamına gelen kavrama burada “Genç Kız Romanı” denilmiştir.

sorununun ele alındığı, kimi zaman da anti-otoriter yazın diye adlandırıldığı da görülür¹¹. Genç kız araştırmaları da yine bu yıllarda, feminist araştırmalarına paralel olarak yoğunlaşmıştır. Özgürlükçü ve eşitlikçi kadın hareketinin motifini ise toplumsal-kültürel etkenler oluşturmaktadır. Bu anlamda kadın hareketi toplumsal ve kültürel bir olgudur. I.Wild'e göre yirminci yüzyıl döngüsündeki gençlik ve gelişim psikolojisi araştırmaları, erkek odaklı modeller üzerine yoğunlaşmışken, yetmişli yıllarla birlikte bu anlayış değişerek hem iki yönlü (kız ve erkek), hem de kendi başına genç kız araştırmaları yapılmıştır.

1970'li yıllara gelene kadar, toplum tarafından belirlenen sınırlar çerçevesinde kimliğini bulmaya çalışan genç kız, yetmişli ve seksenli yıllarda eşitlikçi-özgürlükçü kadın hareketleri sonrasında, kalıplı toplumsal dayatmaların, tamamen olmasa da, büyük ölçüde dışına çıkmayı başarmıştır (Sauerbaum 1994: 140). I. Wild de (1997: 195)), özgürlükçü ve eşitlikçi kadın rolünün yetmişli yıllarla birlikte geliştiğini, bu anlamda kadının toplumdaki yeri ve konumunun değiştiğini belirtir.

Kadın hareketleri ve gençlik yazını bağlamları düşünüldüğünde E. Sauerbaum, “genç kız ya da kadının, kendi varlığını koruması ve kendine özgü bir kadın kimliğini geliştirdiğini” belirtir (Sauerbaum 1999: 199). Buna göre Alman genç kız kitaplarında genç bir kızın, ya da kadının yeri, genç kızlık özellikleri ve varoluş sorunları, eserlerin başlıca konuları olmaya başlar. Bu saptamalar sonucu Sauerbaum, **genç kızın özerkliği** kavramını ileri sürer.

Yetmişli yılların ikinci kadın hareketi ise, kadınların iş, çalışma ve yaşam alanlarını yeniden belirlemeleri ve birçok alanda erkeklerle iş paylaşımı gibi kadının çalışma dünyası, toplum ve kültür alanları açısından yer ve konumunu arayışıdır. Genç kız romanlarının da asıl 1970'li yıllardan sonra ortaya çıktığını belirten I. Wild (1997: 209), Ch. Nöstlinger'in “Pfui Spinne!” adlı eserini örnek gösterir. I. Wild'e göre bu eserde daha önce tabu sayılan bozuk “anne-kız” ilişkileri konu edilmiştir. Yine bu yılların romanları, 19. yüzyıldaki ilk örnekleri gibi erkek kahraman odaklı yetişkin yazını içersinden sıyrılarak, 1970 sonrasında, erkek ve kız her iki figüre de yer veren ve onları metinleştiren modern ergenlik romanları konumuna gelmiştir. Yeni genç kız romanlarının belirgin bir özelliği de I. Wild'e (1997: 209) göre, “tabu sayılan cinselliği” konu edinmeleridir.

¹¹ Bkz. M. Dahrendorf , 1982

Yetmişli yılların genç kız romanına diğer bir örnek de I. Edelfeldt'in "Kamalas Buch" adlı eseridir. I. Wild'e göre bu eserde yoğun olarak varoluş sorguları ve özellikle "ben kimim?" gibisinden tipik ergenlik sorguları, kimlik arayışları ve bunalımları dile getirilir. Sorun odaklı diye nitelenebilecek bu eserde asıl sorun, yirmi iki yaşındaki adsız genç kız anlatıcısının kimlik arayışı ve varoluş bunalımlarıdır. Yetmişli yıllarda bu ve benzeri genç kız romanlarında geleneksel olanlarının tersine, genç kızın varoluş sorunları ve kimlik arayışı söz konusudur. Dil ve anlatım olarak da, daha açık ve daha çok gençliğin kendi ağız özelliklerine yer veren bir dil anlayışı karşımıza çıkmaktadır. Bu dil özelliği ise, "1950'li yıllarda J.D.Salinger'le başlayan, gençlik yazınındaki dil döngüsüdür(Ewers 1991: 6)".

Seksenli ve Doksanlı Yıllarda Genç Kız Kitapları

Yetmişli yıllardaki özgürlükçü kadın hareketinin ardından seksenli yıllarda genç kızların meslek alanında önemli atılımları olmuştur. Daha önceki biyografik "anne olma" çizgisinden sıyrılan genç kızlar, çeşitli meslek dallarında varlıklarını göstermişlerdir. Bu bağlamda B. Hansche (1993: 11), "toplumsallaşma sürecinde iki yön"¹² olarak adlandırdığı denge yöneliminden söz eder. Buna göre genç kızların meslek, kariyer gibi kaygı ve çabalarının yanı sıra, aile kaygıları da vardır ve ikisini de bir dengede tutma çabası söz konusudur.

2000'li yıllara doğru gelindiğinde ise Alman yazınında, sorun odaklı romanların yanında, pop-kültür ya da eğlence odaklı yazın örneklerini gözlemleyebiliyoruz. Bu tarz kitapların çoğunda da, genellikle mekan olarak okul çevresinde gelişen eğlence veya çay-parti, konser gibi gençlik alt-kültür özellikleri ve yaşam biçimlerinin dile getirildiği gözlemlenir. Bu tarzdaki en iyi örneklerden biri A. Hennig v. Lange'nin "Relax"(2000) adlı romanıdır ki, postmodernist olarak da nitelenir. Yine aynı tarza örnek olarak Ch. Bieniek'in genç kız romanları da sayılabilir. Bu tarzı "Girlie-Mode" olarak adlandıran yazınbilimcilerden biri olan I. Wild incelemesinde, geleneksel genç kız kitapları ile yetmiş sonrası yeni genç kız kitaplarını karşılaştırır. Günümüz 'Girlie-Mode' tarzını, "post-feminist maskaralık" olarak gösterir (Wild 1997: 191). I. Wild'in sözünü ettiği bu türden 'Girlie' seri kitapları özetle, pop, parti ve eğlence kültürü içerisinde genç kız figürlerini ve güncel yaşantılarını konu edinmektedir.

¹² "doppelte Sozialisation"

Sonuç:

Genel olarak Alman yazınında genç kız romanlarının 18. ve 19. yüzyıllar boyunca etik-eğitsel bir çizgi izlediği, yirminci yüzyıl başlarında ise bu çizginin biraz dışına çıkarak, psikolojik çözümlenmeler aracılığıyla genç kızın kendini anlattığı metinlere yer verdiği saptamasını yapabiliriz. 1950’li yıllarda da, gerçekçi-psikolojik bir çizgi izlemektedir. Ama genç kız romanlarının gelişiminde asıl önemli dönüşümün, Almanya’da 1970’li yıllardaki özgürlükçü kadın hareketiyle birlikte geliştiğini söyleyebiliriz. Anti-otoriter yazın adı altında da anılan genç kız romanlarında genç kızın kimlik arayışı, varoluş sorgulamaları söz konusudur artık. Ayrıca değişen kuşaklar arası ilişkiler de romanların konusu olabilmektedir. Geleneksel anne-kız çatışmalarına da rastlanmaz son dönem eserlerde. Bir sonraki aşama olarak tarzlaşma hareketleri, alt kültürel çevreler ve yüzeyselliğin coşkusu gibi seksenli yıllarda ortaya çıkan, daha çok birey odaklı, öznel-yüzeysel yaklaşımların etkisinde ‘Ben’ imgesi ‘kolajlarla’ oluşturulmaya başlanır. Konu olarak bakıldığında, sorun odaklı yazın içersine giren, çeşitli sorun odakları etrafında kurgulanan öyküler görülür¹³. Alman genç kız romanlarında son paradigma değişiminin ise, 1990’lı yıllarda çoklu medyalar aracılığıyla yaşandığını görüyoruz. Yukarıdaki bölümde sözünü ettiğimiz, pek çoğu postmodernist olarak da nitelenen günümüz ‘Girl-Serie’ tarzı kitapların çoğu, eğlence kültürü odaklıdır ve çok satarlar arasında yerini korur. Bu tarz kitaplar kimi zaman da popüler yazın başlığı altında anılır. Alman genç kız kitaplarına yazın-tarihsel açıdan bakıldığında, özellikle yetmişli yıllardan günümüze doğru hızlı ve köklü bir biçim ve içerik değişimi geçirdiğini söylemek ve oluşan yeni yönelimin de artık çoklu medyaları¹⁴ kullandığını belirtmek, yanlış bir kanı olmasa gerektir.

¹³ Örneğin, uyuşturucu, okul, aile, evden kaçış, arkadaşlık, parti eğlenceleri vb.

¹⁴ kitap dışında, ekran-dizi, sinema, bilgisayar, internet vb.

Kaynakça:

- Dahrendorf**, Malte (1982) "Mädchenbuch"; Lexikon der Kinder- und Jugendliteratur, der. Klaus DODERER.
- Ewers**, Hans-Heino (1991) "Adoleszenzroman und Jugendliteratur- eine grundlegende Überlegungen in Geschichtlicher Perspektive". In: Mitteilungen des Instituts für Jugendbuchforschung 1/1991
- Götz**, Bärbel (1997) "Weibliche Adoleszenz in Sophie von la Roches Roman Fanny und Julia und in Romanen anderer Autorinnen um 1800": Adoleszenz. der; J. Cremerius.
- Gutjahr**, Ortrud (1997) "Jugend als Epochenthema um 1900": Adoleszenz: der; J. Cremerius; Freiburger Literaturpsychologische Gespräche, Jb. für Literatur und Psychoanalyse, Bd. 16, Königshausen & Neumann V. Würzburg.
- Hansche**, Brigitte (1993) "Das Ende der Bescheidenheit". Zur Identität und Sozialisation von Mädchen in der Pubertät in der 80er Jahren; Kultureller Wandel jugendlicher Lebenswelten – zur Aktualität der Jugendliteratur, Tutzing.
- Kirchhoff**, Ursula (1993) "Friederike Helene Ungers 'Julchen Grünthal'". Ein Erziehungsroman als verkappter weiblicher Adoleszenzroman. Beiträge Jugendliteratur und Medien; Beiheft 4 / 1993.
- Roebling**, Irmgard (1997) "Die Darstellung weiblicher Jugend in Lou Andreas-Salomes Erzählzyklus im Zwischenland"; Adoleszenz. Der; J. Cremerius.
- Sauerbaum**, Evelyn (1999) "Selbstentfaltung zwischen Autonomie und Intimität". Literarische Darstellungen weiblicher Adoleszenz in Mädchenbuch und Frauenroman, P. Lang V. Frankfurt/M.
- Sauerbaum**, Evelyn (1994) "Literarische Erkundungen weiblicher Adoleszenz in aktuellen Jugendbuchproduktionen"; H.-H. Ewers 1994.
- Wild**, Inge (1997) "Neue Bilder weiblicher Adoleszenz". Wandel eines kulturellen Musters in Jugendromanen von Christine Nöstlinger und Inger Edelfeldt.: "Adoleszenz"(Hg.) v. Johannes Cremerius u.a. Freiburger Literaturpsychologische Gespräche, Würzburg.
- Wild**, Inge (1994) "In Zukunft wollte sie alles anders als ihre Mutter machen." Zum weiblichen Generationskonflikt in der zeitgenössischen Mädchenliteratur; Ewers 1994.
- Wolgast**, Heinrich (1895) "Das Elend der Jugendliteratur": Dahrendorf 1982 ve Wild 1997, s.100

Anılan Eserler:

- Andreas-Salome**, Lou(1902): "Im Zwischenland". Fünf Geschichten aus dem Seelenleben halbwüchsiger Mädchen. Berlin.
- Campe**, Joachim Heinrich (1789): "Väterlicher Rath für meine Tochter"
- Edelfeldt**, Inge (1986): "Kamalas Buch"
- Hennig**, Alexa von Lange (1997): "Relax"
- Nöstlinger**, Christine (1990): "Pfu! Spinne!"
- Rhoden**, Emmy von (1885): "Der Trotzkopf"
- Rousseau**, Jan Jaques (1762): "Emil oder über die Erziehung"
- Unger**, Friederike Helene (1798): "Julchen Grünthal"